

Article Information

Article Type: Research Article

This article was checked by iThenticate.

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17121/ressjournal>.

ArticleHistory:

Received

31/08/2020

Accept

29/09/2021

Available

online

30/09/2021

A COMPARATIVE LITERARY ESSAY ON JANE AUSTEN'S PERSUASION AND YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU'S MANSION FOR RENT

JANE AUSTEN'İN İKNA İLE YAKUP KADRI
KARAOSMANOĞLU'NUN KİRALIK KONAK İSİMLİ ESERLERİ
ÜZERİNE BİR MUKAYESELİ EDEBİYAT DENEMESİ

Abdullah ACEHAN¹

Abstract

The literature of countries that exist or continue to exist in different places around the world can be influenced by each other. While it is normal for literatures that exist in the present time period to be influenced by each other, what is really interesting is that literatures that exist in the past are influenced by each other. Because communication opportunities in the past are very, very limited compared to the present time, it is interesting that they were influenced or influenced. Here, the influence of nations living or living in this different geography on each other and the study of this interaction is generally called "comparative literature. In this study, the works of Jane Austen from English literature and Yakup Kadri Karaosmanoğlu from Turkish literature were focused on. The works of these two authors [Jane Austen] persuasion and [Yakup Kadri Karaosmanoğlu] rent Konak were discussed in the main center to be "space". Based on the mansion [in ikna], which is the central place, and the mansion [in Konak for rent], the family in two texts, the life lived and the influence of the life lived on people in a "material" way were investigated.

Keywords: Literature, Comparative Literature, Persuasion, Rented Mansion, Space

Özet

Cumhuriyet Dünya üzerinde birbirinden farklı yerlerde var olan veya varlığını devam ettiren/devam ettirmiş olan ülkelerin edebiyatları, birbirlerinden etkilenebiliyor. Şimdiki zaman diliminde var olan edebiyatların birbiriyle etkilenmesi normalken asıl ilgi çekici olan geçmişte var olan edebiyatların birbirlerinden etkilenmesidir. Çünkü geçmişteki iletişim imkânları şimdiki zamanla mukayese edildiğinde çok çok sınırlıyken etkilenmiş veya etkilemiş olmaları enteresandır. İşte bu farklı coğrafyada yaşayan veya yaşamış olan milletlerin birbirlerinden etkilenmesine ve bu etkileşimin incelenmesine genel adıyla "mukayeseli edebiyat" denilmektedir. Bu çalışmada İngiliz edebiyatından Jane Austen ile Türk edebiyatından Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun eserleri üzerinde durulmuştur. Bahse konu olan bu iki yazarın [Jane Austen] İkna ile [Yakup Kadri Karaosmanoğlu] Kiralık Konak isimli eserleri ana merkezde "mekan" olmak üzere ele alınmıştır. Merkezi mekan konumunda olan [İkna'da] malikane ile [Kiralık Konak'ta] konaktan hareketle iki metindeki aile, yaşanan hayat ve yaşanan hayatın insanları "maddi" yönden etkilenmesi araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Mukayeseli Edebiyat, İkna, Kiralık Konak, Mekan

¹ Doç. Dr.. Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, aace1968@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3867-978X

GİRİŞ

Dünya üzerinde iletişimin bu kadar hızlı olmadığı dönemlerde yani iletişimini bir hayli güç olduğu zaman dilimlerinde edebiyatların birbirinden etkilenmesi ihtimali varken bu etkilenmenin, iletişimin bu kadar hızlı olduğu yaşadığımız zaman diliminde olmaması neredeyse imkânsız gibi bir şeydir. Zafer Acar, Yahya Kemal-Jose Maria de Hredea üzerinden bu konuya yani milletlerin edebiyatlarının birbirlerine olan etkileşimine şu şekilde temas ediyor:

“Yahya Kemal’i başucu kitabı edinen bir şaire ‘Sende Jose Maria de Heredia etkileri var’ desek, büyük bir ihtimalle ‘Ben bahsi geçen bu şahsı hiç okumadım’ diyerek iddiamızı anlamsız bulacaktır. Bu cevabı veren kişi metinler arası ilişkinin ikinci üçüncü ellerden olabileceğini muhtemelen bilmemektedir. İster okuyalım ister okumayalım, tarih olarak önce ortaya konan bir eser sonraki eserler üzerinde toprak hakkı iddia edebilir, etkilenmek için aynı sanat ortamında bulunmak yeterli olacaktır. Çünkü duyuları hedef alan edebi metin, yapısı gereği direkt değil, çoğunlukla bir hastalık gibi büyük bir gizlilikle dalga dalga diğer metinlere yayılır. Bu tür hastalıklar, metni öldürecek düzeyde olmadığı takdirde, yeni dönemde oluşturulacak bir sanat zevki için gereklidir” (Acar, 2008, s.30).

Zafer Acar’ın bu sözlerinde de ifade edildiği gibi muhtelif ülke edebiyatlarının birbirlerini direkt veya dolaylı olarak etkileyebilecekleri akla gelebilir. İşte bu düşünceden hareketle İngiliz edebiyatından Jane Austen ile Türk edebiyatından Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun iki eseri [İkna-Kiralık Konak] arasında özellikle mekân ve mekânın ifade ettiği, gösterge durumunda olduğu maddi durum açısından benzerlikler olduğunu düşünülebilir. Çünkü her ki metnin ön planında bir aşk ilişkisi gösterilse de arka planında bir mekân [Malikane/Konak] üzerinden maddiyat, varlık-yokluk, varlığa sahip olma, bu sahip olma için yapılan entrikalar, yaşanan hayat şartlarının devamı için maddiyatın, maddiyatı elde etmenin, ulaşmanın, sahip olmanın nasıl elzem bir şey olduğu anlatılmaktadır. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı bahse konu olan bu incelemenin temelinde edebiyat kadar ekonomi de vardır. Çünkü hem Yakup Kadri’nin hem de Austen’in muhtelif romanları baştan sona para hesaplarıyla dolu olduğu düşünülebilir. (Özel, 2018, s.158).

İçtenlik ve itidalle toplumun ekonomik temelini ifşa etmek, gerçekten büyük bir iştir. Yakup Kadri’nin Kiralık Konak’ta yapmaya çalıştığı da budur. Fakat ondan önce Jane Austen’in İngiliz, Nathaniel Hawthorne’un da Amerikan toplumunda konak inkirazını [yıkılışını/dağılımını] nasıl romanlaştırdıklarına bakmak lazımdır.²

² Mustafa Özel, Nathaniel Hawthorne’un Yedi Çatılı Ev (The House of Seven Gables) isimli eseri üzerinden malikâne/konak kavramını şöyle değerlendirir:

“On dokuzuncu yüzyıl Amerikan romanının Balzac’ı, Türkçeye maalesef pek az eseri çevrilen Nathaniel Hawthorne’dur. Kızıl Harf (The Scarlet Letter) en fazla bilinen romanı ise de, Yedi Çatılı Ev (The House of Seven Gables) şöhret ve etkide ondan geri kalmaz. İkna’daki Kellynch malikânesinin yerini bu romanda Pyncheon konağı alır. Sülalenin mebedi olan Albay Pyncheon amacına ulaşmak için hiç bir engel tanımayan çelik iradeli bir adamdır. Bu görkemli konağı yaptırırken Maule adlı birinin haksızlıkla arazisinin gasp etmiş, bu bakımdan Pyncheon ailesinin büyük bir servet değil, büyük bir talihsizlik tevarüs ettikleri’ söylenegelmiş. Konaktaki insanların başlarından o kadar çeşitli şeyler geçmiş ki, evin tahtaları bile ıslak bir kalple nemlenmiş gibi yapış yapıştı. Konağın kendisi sanki koca bir insan kalbiydi de zengin ve tasalı hatıralarla dolu, kendisine has ayrı bir hayatı vardı.

Binanın gotik/romantik havasını bozan şey, ön kısmında yola bitişik bir dükkân kapısıydı. Soylu bir alında kara bir leke! Bu kapı yüce Pyncheon Konağı’nın daha evvelki bazı sahiplerine olduğu kadar şimdiki sahibine de hatırı sayılır bir üzüntü olmuştu. Anlaşılan o ki bir asır evvel Pyncheonların başı müthiş bir mali sıkıntıya girmiş, bu dükkânı açmak zorunda kalan adam da muhakkak hile ile aileye karışmış sahte bir Pyncheon imiş! Şuradan belli ki, bu yaşlı Pyncheon’un iş yapma tarzında acınacak bir küçüklük varmış. Şöyle mesela: Bozuk paralara bile eliyle dokunuyormuş. Kulaktan kulağa söylendiğine göre kendi eliyle, o buruşuk eliyle, bir şilinin üstünü verir, bir kuruşu bile sahte mi değil mi anlamak için iki kere evirip çevirirdi. Hiç şüphe yok ki damarlarında bir seyyar satıcının kanını taşıyordu.

Bu adam ölür ölmez kapı kilitlenmiş ve hikâyemizin başladığı döneme kadar bir daha hiç açılmamış. Tezgâh ve raflar olduğu gibi duruyormuş. Efsaneye göre, her gece kepenlerin arkasından ölü dükkâncının, başında beyaz peruk, üzerinde soluk kadife bir ceket, belinde önlük, kolunun uçları ihtimamla yukarı kıvrılmış, para çekmesini karıştırdığını yahut da hesap defterinin kirli sayfalarını sıkı sıkıya gözden geçirdiğini görürlermiş.

18. yüzyılda İngiltere'de dünyaya gelen Jane Austen (1775-1817) ile Osmanlı Devleti'nin son yıllarında dünyaya gelen (1889-1974) Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun iki eseri [İkna ve Kiralık Konak] arasında belli benzerlikler olabilir. İşte kısaca [Yakup Kadri'nin sağlığında Jane Austen'in ise vefatından sonra yayımlanan eserleri arasındaki] bu olabilme ihtimali, bu incelemenin konusunu teşkil etmektedir.³

Jane Austen

19. yüzyılda yaşamış İngiliz roman yazarıdır. Jane Austen bir köy papazının yedinci çocuğudur. Steventon, Hampshire'da 16 Aralık 1775 günü doğan Jane Austen; Oxford'da (1783) bir akrabası sayesinde okumuş; eğitimine Southampton'da devam etmiş; en sonunda da kadınlar için bir okul olan Reading, Berkshire'da Abbey okulunda okumuştur. Babası tarafından da eğitilmiştir. O dönemdeki kadınlardan daha iyi bir eğitim aldığı için şanslıdır.

Roman yazmaya 1789'da başlar. Austen, hiç evlenmemiştir. Fakat kendi tanımıyla büyük ve garip birinden (Mr. Wisley) evlenme teklifi olsa da kabul etmez (1802). İkilinin yaşadığı ilişki, Aşkın Kitabı (Becoming Jane) adlı filmde işlenmiştir. Babasının 1805'te ölmesinden sonra Southampton'a gider. 1809'da Chawton'a zengin kardeşinin yanına taşınır.⁴ Mayıs 1817'de aile, Austen'in hastalığına çare aramak için Winchester'e taşınmış fakat 18 Haziran 1817'de meme kanserinden vefat eder. Öldüğünde henüz kırk bir yaşındadır ve Winchester Katedrali'ne gömülür. Austen, romanlarının birçok bölümünün geçtiği Bath dâhil birkaç yerde ailesiyle birlikte yaşamıştır.

Jane Austen, dünyanın en ünlü yazarlarından biridir. Yaşadığı döneme ilişkin tasvirleri ve kahramanlarının karakterleri romanlarının klasikler arasında yer almasını sağlamıştır. Papaz olan babası, çocukların hayal gücüne dayalı oyunlarını cesaretlendirir. Papaz evinin ahırını, yaz tatillerinde ailelerin oyunlar sahneye koyabileceği küçük bir tiyatroya çevirir. Austen, on iki yaşına geldiğinde kendi hikâyelerini yazmaya başlar fakat ilk romanının yayımlanması için yaklaşık yirmi beş yıl daha beklemesi gerekir. Austen'in romanları, günümüzde oldukça popülerdir. İnsanların zaaflarını esprili bir anlayış ve zarif bir mizahla eserlerinde işlemiştir. Romanlarının başkahramanlarının hepsi kadındır ve romanlarının hepsi de mutlu bir evlilikle sona erer. İlk olarak Sağduyu ve Duyarlılık (1811) adlı kitabı basılır. Bu kitabını Gurur ve Önyargı (1813), Mansfield Parkı (1814) ve Emma (1816) takip eder. Northanger Manastırı ve İkna romanlarının her ikisi de Austen'in ölümünden sonra 1818'de yayımlanır.⁵ Jane Austen'in tüm romanları,

Yüzündeki ıstırap ifadesi hesaplarını uç uca getirmek için ebediyen beyhude yere çalışmaya mahkûm edildiğini gösteriyormuş.

Roman yaşlı bayan Hepzibah Pyncheon'un konakta yalnız başına kalışıyla başlıyor. Yalnız ve maddi sıkıntı içinde. Çar naçar bakkal dükkânını açmaya karar veriyor. Bu kendilerine asilzade diyenlerin can çekişmesi idi. Ta çocukluğundan beri aristokratik hatıraların hayaliyle geçinmiş ve ekmeğini kazanmak için çalışan bir hanımın elinin artık temizlenmeyecek şekilde lekeleneneğine iman etmiş bir hanımefendi, altmış senedir gittikçe darlaşan bir gelire yaşadığıktan sonra, şimdi hayalindeki o yüksek mertebeden ister istemez iniyor. Ya kendi eliyle ekmeğini kazanacak ya açlıktan ölecekti.

Söylemeyi unuttuk konağın bir odası zaten genç bir ressama kiraya verilmiştir. Hayatın gerçekleriyle çok erken tanışmış olan sanatçı, Hepzibah'ı teşebbüsünde teşvik etmeye çalışır: "Bayan Pyncheon, bugünü hayatınızın hayırlı günlerinden biri olarak görüyorum. Bugün bir devir kapanıyor, bir yenisi başlıyor. Şimdiye kadar başka herkes türlü türlü ihtiyaçlar karşısında dünyaya meydan okuyup didinirken, siz kendi asaletinize gömülmüş, dünyadan uzak duruyor, damarlarınızdaki kan yavaş yavaş donuyordu. Bundan sonra hiç olmazsa bir gaye için çalışmanın güzelliğini ve tabiliğini duyacak, insanlığın müşterek mücadelesine az veya çok, kendinizin de katılmış olduğunu hissedeceksiniz. Başarı budur". Bu efendi ve hanımefendi gibi unvanların, eskiden sahiplerine iyi kötü bir takım haklar bahşederken, şimdi onlara engel olduğunu artık öğrenmiş olan yaşlı Pyncheon, keder içinde başını sallar: "Bunlar yeni fikirler! Bunları hiç anlamayacağım, anlamak da istemiyorum".

Yedi Çatılı Ev, Amerikan toplumunun ticarileşmesini benzersiz bir ustalıkla tasvire devam eder. Biz sadece ilk alış verişini paylaşmakla yetinelim: 'Küçük çocuk elindeki yüz parayı uzattı, vitrindeki çöreklerden birini istedi. Hapzibah sıksa kolunu uzattı, çöreği alıp ilk müşterisine verdi. Çocuğu hafifçe kapıya doğru iterek, 'para istemez' dedi. Yüz parayı görünce yine eski asalet damarı tutmuş, bunu alamamıştı. Hem sonra bir parçacık çörek için çocuğun cep harçlığını almak bayağılık olurdu" (Özel, 2018, s.161).

³ Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun basılan ilk romanı Kiralık Konak'tır. Bu, bireyci sanattan vazgeçtikten sonra yazdığı ilk romandı. Roman, [Tanzimat](#)'tan sonra değişen Osmanlı sosyal hayatını konu edinir. "Toplumda meydana gelen sosyal değişimler, aile hayatını olduğu kadar, nesiller arasındaki ilişkileri de olumsuz yönlere etkiler" ana fikri etrafında gelişir. [[Yakup Kadri Karaosmanoğlu - Vikipedi \(wikipedia.org\)](#)].

⁴ Günümüzde bu ev, bir müze ve turistler için popüler bir yer haline getirilmiştir.

⁵ Eserleri:

Sense and Sensibility / Sağduyu ve Duyarlılık-1811

televizyon veya sinemaya uyarlanmış, en başarılı üç romanı film yapılmıştır. Bunlar: Gurur ve Ön Yargı (1995), Emma ve İkna (her ikisi de 1996'da gösterime girmiştir).⁶

Jane Austen romanları, 19. yüzyıl başları Londra ve yakın çevresinin toplumsal ilişkilerine aynı saflık ve sadelikle ışık tutar. Yazar, şehvet ve paradan görece uzak olmasına rağmen, belki de o yüzden, bu iki despotun birey ve toplum üzerindeki sarsıcı etkilerini öylesine basit bir incelikle resmetti ki, edebiyat ve sinemada modası hiç geçmedi. Austen'in büyük marifetini zannımca en iyi resmeden de Auden'dir.⁷ Hatta isimlerindeki ortak dört harf bir ruh akrabalığı yaratmış gibi olan yirmince asrın bu hassas şairi Auden, Lord Byron'a azdığı muhayyel bir mektupta, bakın Austen'den nasıl söz ediyor:

Uğruna savaştığı sana Jane Austen'in
Cesurca ısıtıyor şimdi, haklı İkna sayesinde
Ve en şahanesidir edebi biçimlerin
Beni şaşırttığı kadar, siz şaşırtmadınız onu
Joyce ot kadar masum kalır onun yanında
Rahatsız ediyor beni, görmek, enikonu
Evde kalmış bir orta sınıf İngiliz kızının
Paranın şehvi etkilerini benimsemesi
Ve o denli içtenlikle ve itidalle
Toplumun ekonomik temelini ifşa etmesi (Özel, 2018, s.158).

İkna

Jane Austen'in vefatından sonra yayımlanan romanıdır (1818).⁸ Eser konu olarak; Sir Walter Elliot'un Kellynch Hall malikânesinden yaşadığı maddi krizden dolayı ayrılması ve sahip olduğu bu gayr-i menkulünü ailevi giderlerini karşılayamadığı için kiraya vermek zorunda kalması üzerine bina edilmiştir. Sir Walter Elliot, 1760 yılında kendisi gibi varlıklı Mrs. Elliot ile evlenir ve bu evlilikten Elizabeth, Anne ve Mary isiminde üç tane kızı dünyaya gelir. Eşi, evliliklerinin on yedinci yılında (1777) vefat eder. Sir Walter Elliot, metindeki olayların gerçekleştiği sıra elli dört yaşındadır ve kendisi gibi bir dul olan Lady Russell ile çok sıkı dosttur.⁹ Hatta Lady Russell ile o kadar sıkı bir bağ vardır ki aralarında, Lady Russell ailenin yaşam şekline de müdahale edebilmektedir. Eserdeki merkezi kahraman Sir Walter Elliot'ın ortanca kızı Anne'dir:

Pride and Prejudice / Gurur ve Ön Yargı-1813

Mansfield Park / Mansfield Park'ı-1814

Emma- 1815

Northanger Abbey / Northanger Manastırı-1818 (Ölümünden sonra yayımlandı)

Persuasion / İkna - 1818 (Ölümünden sonra yayımlandı)

The Watsons / Watson Ailesi - 1892 (Ölümünden sonra yayımlandı.)

⁶ Gurur ve Ön Yargı 1995 yılında çok başarılı bir televizyon dizisi olur. 2013 yılında yayımlanışının 200. yıl dönümü özel etkinliklerle kutlanan Gurur ve Ön Yargı (Pride and Prejudice) romanı ortalama her on yılda bir ya bir sinema filmi, ya da televizyon filmi veya dizisi haline getirilmiştir. [[Jane Austen - Vikipedi \(wikipedia.org\)](#)].

⁷ Wystan Hugh Auden:

Adının çok kere eserlerinde imza adı olarak kullandığı biçimiyle W. H. Auden (d. 21 Şubat 1907, [York](#), [Birleşik Krallık](#) - ö. 29 Eylül 1973, [Viyan](#), [Avusturya](#)), [Birleşik Krallık](#) doğumlu ve sonradan ABD vatandaşı olan bir şair ve edebiyat kritiği. 20. yüzyıl İngilizce edebiyatı üzerinde çok büyük etkisi olan ve önemli sayılan bir yazardır. Hayatının ilk yarısını Birleşik Krallık'ta geçirmiş, 1939'da [Amerika Birleşik Devletleri](#)'ne göç edip orada yaşamış ve 1946'da Amerikan vatandaşlığına geçmiştir. ([W.H.Auden-Vikipedi \(wikipedia.org\)](#)).

⁸ Kitap, iki kısım ve her kısım on iki bölümden oluşmaktadır. Birinci kısım yüz yirmi yedi sayfa, ikinci kısım yüz on yedi sayfadan müteşekkildir. 113+127:240.

⁹ Lady Russell ile Elliot ailenin arası o kadar iyidir ki, Lady Russell'in çizdiği tasarruf haritasını bile Sir Walter Elliot başta olmak üzere bütün aile fertleri kabul eder. Elliot ailesi üzerinde bu kadar etkisi olan Lady Russell, kendilerine çizdiği yol haritasına uyarlarsa yedi yıl içinde düzlüğe çıkacakları konusunda ikna eder. Hatta ailenin avukatı olan Mr. Shepherd bile Lady Russell'in fikirlerine çok önem verir.

“Anne Elliot, birkaç yıl önce gerçekten çok güzel bir kızdı; fakat letafeti pek erken solmuş olmasına rağmen, yine de çekiciliğinin doruğundayken bile babası onda beğenilebilecek çok az şey bulmuştu”(Austen, 2012, s.8).

Yapılan müzakereler sonucunda Sir Walter Elliot, Kellynch'ten Londra yakınlarındaki Bath'da Camden Meydanı'ndaki başka bir binaya taşınırlar.¹⁰ Kellynch Hall'ı da emekli deniz amirali Croft'a kiraya verirler. Bu arada Anne ile yıllar önce aralarında bir aşk macerası geçmiş olan Yüzbaşı Frederick Wentworth Londra'ya geri döner. Anne, daha on dokuz yaşındayken tanıdığı bu askere tekrar ilgi duymaya başlar. Fakat Yüzbaşı maddiyat sahibi biri değildir. Tam da bu sırada Anne'nin akrabası (kuzeni) Mr. Elliot ortaya çıkar. Çok varlıklı ve kibar biri izlenimi uyandıran Mr. Elliot da Anne'ye ilgi duymaya başlar. Anne'ye ilgi duyan bu iki rakip arasından Anne'nin gönlünü kazanan ise Yüzbaşı Frederick Wentworth olur.

İkna'da Maddiyat

Ailenin en büyüğü olan Sir Walter Elliot, maiyetinde bulunan aile fertlerinin yıllardır alışıla gelen harcamalarından dolayı giderek para sıkıntısı çekmeye başlar:

“Kellynch mülkü hiç de kötü bir durumda değildi fakat Sir Walter'in mülkün sahibi olarak beklentilerini karşılamaktan uzaktı. Lady Elliot'un yaşadığı sürece izlediği metod olan ölçülülük ve ekonomi, onu, kendi gelirinin sınırları içinde tutmayı başarmıştı fakat onun ölümüyle birlikte bütün bu sağduyulu tutum da ortadan kalkmış, o andan itibaren Sir Walter ölçüyü kaçırmaya başlamıştı. Daha az harcama yapmak, onun için mümkün değildi. O, Sir Walter olarak yapması gerekenlerden daha fazla bir şey yapmamıştı fakat suçsuz da olsa sadece giderek daha da büyüyen bir borcun altına girmekle kalmamış bunun yanında bunu o kadar sık duyar olmuştu ki artık gerçekleri kısmen de olsa büyük kızından gizlemesi boşuna olurdu” (Austen, 2012, s.11).¹¹

Sir Walter Elliot'un geniş bir ailesi vardır. Hatta evlenen kızı Mary ve Mary evli olan damadı Charles Musgrove de kayınpederi ile birlikte oturmaktadır. Bu kadar kişinin birlikte tek bir malikâne de ikamet etmesi masrafların gittikçe artmasında etkili olan faktörlerden biridir.

Kellynch malikânesinin sahibi Sir Walter Elliot, serapa kibir dolu bir soyludur. Hem yakışıklı, hem baronet. Yakışıklılık onun için olsa olsa baronetlikten daha değersiz olabilecek bir nimettir. Eşi Lady Elliot ise anlayışlı, cana yakın kusursuz bir eştir. Kocasına karşı son derece hoşgörülü bir insandır. Fakat bu Lady Elliot'un vefatı, ailenin hem maddi hem de manevi düzenini bozar. Vefat eden Lady Elliot'un yerini aile dostları olan Lady Russell alır. Lady Russell, Elliot ailesine maddi sıkıntılarını aşabilecekleri bir yol haritası çizer. Austen'in her romanında olduğu gibi İkna'da da merkezi kahraman Elliot ailesinin Anne isimli kızıdır. Anne, her ne kadar romanın genel havası içinde Yüzbaşı Frederick Wentworth ile aşk yaşayan bir kişi hüviyetinde olsa da; en başından beri gelirlerinin sürdürdükleri yaşamla hiçbir zaman denk olmadığını genel ve müşterek savurganlık yaptıklarını düşünen bir karakterdir (Austen, 2012, s.199). Ailenin ortanca kızı olan Anne, Lady Russell'in onların maddi yönden refaha çıkmaları için ortaya sürdüğü yol haritasına o kadar inanır ki, bunun harfiyen uygulanması konusunda ısrarcı olur:

“O, en kapsamlı kısıntılara gidilmek suretiyle alacaklıların bütün borçlarının temizlenmesini vazgeçilmez bir görev kabul ediyor, üstelik ailenin vakarını muhafaza etmek için bundan başka bir yol göremiyordu. Bunun açıkça ortaya konulmasını istedi ve bir görev olarak kabul etti. Lady Russell'in etkisine büyük önem veriyor ve kendi vicdanının onu uymaya mecbur ettiği o çok ciddi fedakârlıklara gelince de babası ile ablasının bu önerilerinin tamamına razı etmenin yarısına razı etmekten biraz daha güç olabileceğine inanıyordu. Babası ve Elizabeth'i tanıdığı kadarıyla iki çift attan fedakârlık yapmakla bir çiftinden yapmanın onlara vereceği acı bakımından pek de büyük bir

¹⁰ Sir Walter, Camden Meydanı'nda, tıpkı önemli bir şahsiyete yakışacak şekilde ihtişamlı ve konforlu, çok güzel bir ev tutmuş ve hem o hem de kızı Elizabeth, buraya yerleşmiş olmalarından dolayı bir hayli memnundurlar (Austen, 2012, s.129).

¹¹ Ailenin büyük kızı olan Elizabeth bu durumdan haberdar olunca kendine göre iki tedbir alır: gereksiz hayır işlerinde kesintiye gitmek ve malikânenin salonunu yeniden döşeme fikrinden vazgeçmek (Austen, 2012, s.11).

farklılığa sahip olamayacağı düşüncesindeydi ve Lady Russell'in önerdiği o çok da ağır olmayan diğer tasarruf kaynakları için de aynı şey geçerliydi" (Austen, 2012, s.14).

Mustafa Özel'e göre Jane Austen'in İkna isimli eseri, ilk kiralık konak sosyolojisini anlatan eserdir (Özel, 2018, s.159). Mustafa Özel burada sadece değişen konak hayatını değil, konak hayatının değişime uğramasında ülke şartları kadar konakta yaşayan ailelerin maddi durumlarının değişmesinin de etkili olduğunu düşünmüş olabilir. Çünkü Osmanlı Devleti'nin son yıllarından başlayan sosyolojik değişimin temelinde maddiyat olduğu gibi İkna romanındaki olayların cereyan ettiği İngiltere'de özellikle buharın sanayide kullanılmasıyla ortaya çıkan yeni sınıfın ve bu yeni ortaya çıkan sınıfın hayatı değiştirmesi anlatılmaktadır. Evet sanayileşmenin beraberinde getirdiği maddi gelişmeden doğal olarak bir ülkenin bütün fertlerinin aynı oranda faydalanması beklenemez. Bir sınıf veya grup sanayileşmenin getirdiği refah seviyesinden pay alırken bu değişime ayak uyduramayan bir diğer kesim de her geçen gün maddi ve hayat şartları olarak gerilemeye başlar. Bu hayatın doğal bir kanunudur. Bahse konu olan bu kanunun doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan yeni sınıfın refah seviyesi artarken yıllardır varlık içinde yaşayan fakat yatırım yapmayan, sanayileşemeyen grubun refah seviyesi hızla düşmektedir. İşte Sir Walter Elliot da bu değişime ayak uyduramayan, varlığına varlık katamayan bir tip olduğu için hayatın değişmesine ayak uyduramayan, masrafların sürekli artmasına engel olamayan biri olarak, maddi gelirin azalması devamında da hayat şartlarının düşmesine karşı koyamamıştır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Mısır'ın Kahire şehrinde dünyaya gelir (1889). Babası, Manisa'nın tanınmış Karaosmanoğlu Ailesi'ne mensup Abdülkadir Bey, annesi İkbâl Hanım'dır. Yakup Kadri, Abdülkadir Bey'in İkbâl Hanım ile yaptığı evlilikten dünyaya gelen ikinci çocuktur. Aile, Mısırlı İbrahim Paşa'nın ölümü üzerine Türkiye'ye gelince ilköğrenimini Manisa'da Fevziye Mekteb-i İptidaisi'nde tamamlar. 1903'te İzmir İdadisi'ne girer fakat babasının ölümü üzerine İzmir İdadisi'ndeki eğitimini yarım kalır. 1905 yılında annesiyle Mısır'a döner. Mısır'daki Jön-Türkler ile tanışınca İzmir'e dönme isteğinden vazgeçer. İskenderiye'deki bir Fransız okulunda ve İsviçre Lisesi'nde eğitim görerek ortaöğrenimini tamamlar. Bu okullarda öğrendiği yabancı dil sayesinde önce Flaubert, Guy de Maupassant, Alphonse Daudet gibi ünlü batılı yazarları okuma imkânı bulur daha sonra Şerafettin Mağmumi'nin çıkardığı "Türk" dergisinde Maupassant'tan yaptığı ilk çeviri öykülerini yayımlar. 1908'de ailesiyle İstanbul'a dönünce Yeldeğirmeni semtine yerleşir ve Balkan Savaşı'na kadar burada yaşar. İstanbul Hukuk Mektebi'ne kaydolsa da üçüncü sınıftan ayrılır. 1909'da Fecr-i Âti topluluğuna katılır. Aynı yıl Henrik Ibsen'den esinlenerek yazdığı ilk oyunu "Nirvana", Resimli Kitap Dergisi'nde yayımlanır. Servet-i Fünûn dergisinde küçük öyküler yayımlarken mensur şiirler de kaleme alır.

Paris'ten dönen Yahya Kemal ile birlikte "Nev-Yunanilik" adını verdikleri bir akım için uğraşır ancak arkası gelmez. Yunan ve Latin kaynakları ile Doğu mitolojisine ilgi duyduğu için Çamlıca'daki Kısıklı Bektaşî tekkesine devam eder. Buradaki izlenimlerine dayanarak "Nur Baba" romanını kaleme alır fakat hem karşılaşacağı tepkilerden dolayı hem de İsviçre'ye gidecek olması nedeniyle kitap olarak yayımlayamaz. Bergson ve Freud'un görüşlerinden yararlanarak ruh tahlillerine geniş yer veren öyküler yazar. İlk öykü kitabı Bir Serencam'ı yayımlar (1913). Bir süre Üsküdar İdadisi'nde edebiyat ve felsefe öğretmenliği yapar. Tüberküloz tedavisi için İsviçre'ye gider (1916).

Balkan Savaşı ile Birinci Dünya Savaşı'nda yaşanan olaylar edebiyat anlayışının değiştirmesine neden olduğu için Fecr-i Âti'nin "sanat şahsi ve muhteremdir" fikrini artık kabul etmeyerek "Toplum için sanat" anlayışına yönelerek Milli Edebiyat akımının sade dil anlayışını benimser. Mondros Mütarekesi'nden sonraki günlerde İkdâm gazetesinde yazan Yakup Kadri, yazılarıyla Türk Kurtuluş Savaşı'nı destekler. 1920'de Milli Mücadeleyi izlemek için Ankara'ya çağrılır. İstanbul'a dönünce romanlarını yayımlamaya başlar. İlk olarak "Kiralık Konak" romanı İkdâm'da "Nur Baba" romanı Akşam

gazetesinde tefrika edilir (1921).¹² Nur Baba'yı bastırdıktan sonra tekrar Ankara'ya dönen yazar, Tetkik-i Mezalim Komisyonu'nda görev verilmesi üzerine Kütahya, Simav, Gediz, Eskişehir, Sakarya yörelerini dolaşır. Hâkimiyet-i Milliye gazetesine makaleler ve Cumhuriyet gazetesine fıkralar yazmaya devam eder. 9 Eylül zaferinden sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Mardin milletvekili olarak girer. 1923'te Mutasarrıf Asaf Bey'in kızı, Burhan Asaf Belge'nin kız kardeşi Leman Hanım ile evlenir. 1925'te girdiği Anadolu Ajansı'ndan 1928'de ayrılır. 1926'da tedavi için ikinci kez İsviçre'ye gidip orada iki yıl kalan Yakup Kadri, izlenimlerini Alp Dağları'ndan başlığıyla kitaplaştırır. 1927'de Hüküm Gecesi, 1928'de Sodom ve Gomore adlı romanlarını yayımlar. 1931-1934 yıllarında Manisa milletvekili olarak mecliste yer alır. Vedat Nedim Tör, Şevket Süreyya Aydemir, Burhan Asaf Belge ve İsmail Hüsrev Tökin ile birlikte Kadro dergisini kurar (1932). Aynı yıl, Kurtuluş Savaşı gözlemleri ve Tetkik-i Mezalim Komisyonu'nda yer aldığı dönemden yararlanarak yazdığı Yaban romanı Kadro dergisinde yayımlanır. Kadro dergisinin savunduğu bazı görüşler aşırı bulununca derginin imtiyaz sahibi Yakup Kadri, Tiran'a elçi olarak atanır (1934). Yakup Kadri, 1935'te Prag, 1939'da Lahey, 1942'de Bern, 1949'da Tahran ve 1951'de yine Bern elçiliklerine getirilir. 1955 yılında Bern elçisi iken emekli olur. Zoraki Diplomat, diplomatlık yıllarının eseridir. Yurda dönünce Ulus gazetesinin başyazarlığını üstlenir (1957).

1960 İhtilali'nden sonra Kurucu Meclis Milli Birlik Komitesi Temsilciliği (6 Ocak 1961-15 Ekim 1961) yapar. Siyasal yaşamının son görevi 1961-1965 arasındaki Manisa milletvekilliğidir. Milletvekili olduğu partinin Atatürk ilkeleri ile ters düştüğünü iddia ederek Cumhuriyet Halk Partisi'nden istifa eder (1962). Anadolu Ajansı yönetim kurulu başkanlığına seçilir (1966). 13 Aralık 1974'te Ankara'da tedavi görmekte olduğu Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nde hayatını kaybeder. Cenazesi, İstanbul Beşiktaş'taki Yahya Efendi mezarlığında annesinin mezarı yanına defnedilir.

Roman, öykü, anı, şiir, oyun, monografi, makale türlerinden eserler veren velud bir edibimizdir. Çok geniş bir yazı ürün yelpazesi vardır.

Kiralık Konak

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun yayımlanan ilk romanıdır (1921).¹³ Onun en çok beğenilen romanları arasında Kiralık Konak ilk sıralarda yer alır. Yakup Kadri'nin Kiralık Konak, Jane Austen'in İkna ve Nathaniel Hawthorne'un Yedi çatılı Ev romanları, konak/malikâne çöküşünün yansımasını gösteren en güzel eserlerdendir.

Kiralık Konak, sadece edebi değil sosyolojik yönü de olan bir metindir. Çünkü Osmanlı'dan Cumhuriyet'e, aristokrasiden burjuvaziye, Naim Efendi'den Seniha'ya, konaktan apartmana, yatay mimariden dikey mimariye geçişin güzel bir örneğidir. Bahse konu olan bu geçiş, zorunlu olduğu kadar "iğrenç" bir süreci de içinde barındırmaktadır. Romanda görüleceği üzere imparatorluktan millî devlete geçişi de ihtiva eden bu sürecin en kötü tarafı "tıksındirici bir mecburiyeti" barındırmasıdır. Eseri başarılı kılan en önemli özelliklerden birisi de bu yaşanmış olan ve belki de hâlâ yaşanılmakta olan "mecburi değişimi" anlatmasıdır.

Bahse konu olan konağın sahibi olan Naim Efendi, ruhu sakin bir merhalede durmuş bir Osmanlı aristokratıdır. (Karaosmanoğlu, 2019, s.9). Ne çok zengin, ne hesapsızdır. Babasından kalma servete hiçbir şey ilave etmemiş olsa da onu korumayı bilmiştir. Kızı Sekine Hanım Servet Bey ile evlenmiş, damadı iç güveysi olarak konağa gelmiştir. Bahse konu olan bu çiftin Cemil ve Seniha adında iki çocukları vardır. Her ikisi de babaları gibi Batı hayranı olan bu çocuklar, yaşadıkları hayattan ve sahip oldukları imkânlardan asla memnun değildirler.

Dede Naim Efendi ile başlayan konak hayatı, Naim Efendi'nin eşinin vefatıyla birlikte her geçen gün daha da masraflı bir hale gelerek devam eder. Bu masrafların bu kadar artışında konakta ikinci ve üçüncü nesli temsil eden kahramanların [Sekine, Servet,

¹² Eser, 1922'de kitap olarak yayımlandığında Yakup Kadri'nin Türkiye ve dünyada tanınmasına büyük katkıda bulunur. Aynı yıl eser Muhsin Ertuğrul tarafından filme alınır.

¹³ Eserin İletişim Yayınları tarafından 2019 yılında yapılan altmış birinci baskısı, on yedi bölüm ve iki yüz on yedi sayfadan oluşmaktadır.

Seniha ve Cemil] harcamalarının inkâr edilemez bir etkisi vardır. Bu etkinin ilk tepkisi, artan harcamaları karşılamak için konağın kiraya verilmesi, bazı konak personeline yol verilmesi ve bazı esnaf borçlarının ödenememesiyle kendini gösterir:

“Bu sene yalıtı kiraya verişleri bunlardan biriydi; atlardan birinin ölümü üzerine diğer atı da satıp, hususi araba kullanmaktan vazgeçişleri ve arabacı ile seyisleri savışları bunlardan ikincisiydi. Altı aydan beri Madam Kronski'nin maaşını verememişleri ve Beyoğlu'nda bazı terzi ve tuhafiyeci hesaplarını ödeyememişleri bunlardan üçüncü ve belki de en ağırıydı” (Karaosmanoğlu, 2019, s.30).¹⁴

Kiralık Konak hem biçim özellikleri hem de verdiği mesaj bakımından Türk roman geleneği içinde seçkin bir yere sahiptir. Yazar, romanda geleneksel roman tekniklerini büyük bir ustalıkla kullanmakla kalmamış, roman kişilerinin iç dünyalarını da başarılı ruh tahlilleriyle vererek yarattığı tiplere ferdi özellikler kazandırmıştır. (Kantarcıoğlu, 1988, s.64). Ayrıca Kiralık Konak, yarattığı tipler ve bu tiplere bağlı olarak yürütülen olaylar bakımından, roman tarihimiz için önemli bir yere sahiptir. Yazar, bir nesil bunalımı olarak ortaya çıkan sosyal değişimleri ifade etmek için, tiplerini seçmede başarılı olmuştur. Yıkılan ve kaybolmaya yüz tutmuş Naim Efendi gibiler, konaklarıyla beraber tarihe gömülmüşlerdir. (Aytaş, 2002, s.210).

“Toplumda meydana gelen sosyal değişimler, aile hayatını olduğu kadar, nesiller arasındaki ilişkileri de olumsuz yönlerden etkileyeceği muhakkaktır.” ana fikri üzerine kurulan romanın asli tipi Naim Efendi'dir. O, hem konak hayatının, hem de yıkılmakta olan bir siyasi ve sosyal nizamın temsilcisidir. Kendisi İkinci Abdülhamit dönemi ricalinden olup, yıllarca devletin çeşitli görevlerinde bulunmuş, II. Meşrutiyet öncesinde emekliye ayrılmış, emekliliğin tadını çıkarmaya karar vermiştir. Ancak, kızı, damadı ve torunları onun bu hayalini altüst ederler. (Aytaş, 2002, s.207).

Naim Efendi'nin hayatında iki önemli tutkusu vardır. Bunlardan biri, hayatıyla özdeş bulunduğu konağı, diğeri de torunu Seniha'dır.¹⁵ İşte bu bahtsız dede, torun sevgisi yüzünden birçok şeye alışmak mecburiyetinde kalır. Karısının ölümünden sonra alafranga bir damat ve hiç bir cihetten anasına benzemeyen kızıyla birlikte yaşamak zorunda kalır. Ancak, damadının aşırı bir şekilde alafrangalaşma hevesi, torunları Seniha ve Cemil'in yozlaşmasının önüne geçemez. (Aytaş, 2002, s.207).¹⁶

Naim Efendi, alçak gönüllü ve saygılı biridir. Devlet işlerinde olduğu kadar, konakta da, onun nezakete ve saygıya dayalı davranışlarını görmek mümkündür. Seniha'nın rezaletlerini anlatan imzasız mektuplar konusunda, Servet Bey'le tartışırken onun bu özelliğini görmek mümkündür. Naim Efendi, gün geçtikçe konağıyla beraber erimeye başlar. Torunu Seniha, birçok rezaletten sonra Avrupa'ya kaçar. Onun kaçıışı evde bulunan herkesi üzdüğü halde, Naim Efendi'yi daha ziyade müteessir etmiştir. (Aytaş, 2002, s.209).

Sonuçta Naim Efendi, damadının, kızının ve torunlarının Şişli'de bir apartman dairesine taşınmaları üzerine yıllarını geçirdiği konağında yardımcısı Hasan ile birlikte bir nevi ölümü bekler gibi yaşamaya devam eder.

Kiralık Konak'ta Maddiyat

¹⁴ Bu harcamaların artmasında sadece evin giderleri etkili değildir. Konağın giderlerinin yanında damat Servet Bey'in harp zengini tüccarlarla ilişkiye girmesi, onlar gibi para kazanma hırsıyla kesenin ağzını açması da etkilidir.

¹⁵ Naim Efendi, torunu Seniha'nın aşırı batıllaşmanın getirdiği olumsuz etkilerden dolayı, kontrolden uzaklaşarak, sorumsuzca yaşaması karşısında bir şey yapamamanın sıkıntısını sürekli olarak hisseder. Kız kardeşi Selma Hanım'ın Seniha'nın davranışlarını yadırgayan ve onun bu hususta tedbir almasını isteyen sözleri karşısında Naim Efendi rahatsız olur.

¹⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Türk romanında belki ilk defa tipleri toplumsal koşullara ve tarihsel süreçte bağlamaya çalışırken, bu tiplere canlı ve gerçek bir kişilik kazandırma uğruna bilinçli bir çaba gösterir. Özellikle Seniha'ya ve Naim Efendi'ye. Türk romanının henüz bu yolda emeklediği o yıllarda, anlatım tekniğindeki acemiliklerin Karaosmanoğlu'nu, bireyle tip bağdaştırmada, ya da okurun tepkisini yöneltmede nasıl bo-caladığını saptamak, karakter yaratmada hayli başarılı bir yazarın karşılaştığı güçlükleri aydınlatma bakımından ilginç olabilir. (Moran, 1983, s.113).

Naim Efendi'nin eği Nefise Hanım'ın vefatına kadar konakta maddi sıkıntı yoktur. Çünkü Nefise Hanım, konağın geliriyle giderini gayet güzel ayarlamakta ve dengede tutmaktadır. Çünkü hem Naim Efendi hem de eği Nefise Hanımefendi, diğer aile fertleri gibi savurgan değildirler:

“Naim Efendi ise, ne çok zengin, ne çok hesapsızdır. Babasından kalmış bir serveti gençliğinden beri oldukça büyük bir ihtimamla idare ve muhafaza ediyor. Kendisi İkinci Abdülhamit devri ricalinden olmakla beraber bu servete hiçbir şey ilave etmedi. İlave edebilirdi, çünkü senelerce devletin yüksek mevkilerinde bulundu. Gençliğinde babası gibi Mabeyn-i Hümayun'a mensuptu, sonra birçok defalar valiliklerde dolaştı. şurây-ı Devlet azası, Rüşumat Müdür ü Umumisi oldu ve nihayet Defter-i Hakani ve Evkaf Nezaretlerine geğti... Bununla beraber hiçbir zaman kenara atılmış bir memur haline düşmedi, devletin ricaliyle devletin ricaliyle münasebette bulunur ve Muayede [Bayramlaşma] merasiminde hiç değilse defter-i mahsusa imzasını atmaya giderdi. Memuriyet hayatından yakından gördüğü resmi ve gayr-i resmi bütün pisliklerine rağmen, devlete ve devlet adamlarına karşı hâlâ derin bir saygısı vardı” (Karaosmanoğlu, 2019, s.9).

Fakat Naim Efendi'nin eği Nefise Hanım'ın vefatından sonra konaktaki harcamaları kızı Sekine Hanım kontrol etmeye başlayınca konağın gelirleri arasındaki denge bozulur. Çünkü Sekine Hanım, annesi Nefise Hanım gibi dengeyi sağlayamaz. Bozulan bu dengeyi kapatmak için Naim Efendi bazı mallarını rehine vererek bazı mallarını satarak gelir-gider arasındaki açığı kendince kapatmaya çalışır. Fakat bir dönem için kapanan bu açık, gereksiz harcamaların kısılmaması, yaşanılan hayatın aynen alışıl gelmiş olduğu şekilde eskisi gibi devam etmesi üzerine tekrar açılmaya başlar.

Bu gelir-gider dengesinin bozulmasında sadece yaşanılan hayatın değişmemesi etkili değildir. Bu dengenin bozulmasında yaşanılan ülkenin uğradığı sosyolojik değişim de etkilidir. Bu sosyolojik değişim, yıllardır devam eden hayatın aynen yaşanması isteğini biraz zor bir duruma sokar. Bu zor durum da beraberinde yıllardır alışıl gelen hayatı devam ettirmek isteyen fertlerde servet ve para hırsını doğurur. Kiralık Konak'taki bu servet ve para hırsının temelinde sosyolojik değişim kadar kültür değişmesinin de etkisi vardır. Osmanlı Devleti yıllarca mücadele ettiği Batı'nın artık üstünlüğünü kabul ederek uzun zamandan beri mücadele ettiği kültüre kapılarını tamamen açmak zorunda kalır. Bu açmak zorunda kalışın verdiği mecburiyet ile hayat değişmeye başlayınca giderler gelirlerden daha fazla artınca ortaya “para krizi” çıkar. Yazar bu bir medeniyet dairesinden başka bir medeniyet dairesine geğişi iki elbise üzerinden gayet güzel bir şekilde ifade ediyor:

“İstanbul'da iki devir oldu: Biri İstanbullu; diğer redingot devri. Osmanlılar hiçbir zaman bu İstanbullu devrindeki kadar zarif, temiz ve kibar olmadılar... Sonra redingot devri geldi ve redingotu içinden yarı uşak, yarı kapıkulu, riyakâr, adi bir nesil türedi. Bu neslin en yüksek, en kibar simalarında bile bir saray hademesi hali vardı. Çoğu, İkinci Abdülhamit Han devri ricalinden olan bu adamların her biri bir hile ile efendilerinin arabasına binmiş seyisleri andırıyorlardı. Bunların elinde İstanbul'da konak hayatı birdenbire köşk hayatına intikal ediverdi. Ne yaşayışın, ne giyinişin üslubu kaldı; her şey gelenek dışına çıktı; her beyni tatsız ve soysuz bir Arnuvo ve rokoko merakı sardı; binalarımız, eşyalarımız, elbiselerimiz gibi ahlakımız, terbiyemiz de rokokolaştı. Abdülmecit devrinin o ağır, zarif ve için için gelenekçi Osmanlılığından eser kalmadı” (Karaosmanoğlu, 2019, s.10).¹⁷

¹⁷ Yakup Kadri de romanında bu sosyolojik duruma bir örnek olarak iki devirden bahseder: İstanbullu ve redingot. Efruz Bey tipinin tam zıddı bir tipi Kiralık Konak romanında ele alan Yakup Kadri, Tanzimat'tan başlamak üzere, Türk insanının ve aydının geçirmiş olduğu sosyal değişmeleri eserlerinde başarılı bir şekilde işleyen yazarlarımızdan biridir. Kiralık Konak, yazılış tarihi bakımından, düşünülüp kaleme alınışından çok sonra yazılmış bir romandır: Romanda İkinci Abdülhamit devrinin önemli mevkilerinde bulunmuş bir kişiisi olan Naim Efendi ve ailesinin, Meşrutiyet (1908) sonrası, toplumsal değişmelere paralel olarak konakla somutlaşan hayatlarının Batılılaşmanın getirdiği yozlaşma ile yavaş yavaş çöküşü anlatılır. (Aytaş, 2002, s.206). Bundan dolayı Yakup Kadri'nin ilk romanı olan Kiralık Konak'ta, Tanzimat'tan sonra değişen Osmanlı sosyal hayatının romanıdır. Yaşayış tarzı, geleneklere bağlılık, ahlaki çöküş, düşünce dünyası, ekonomik sorunlar gibi kişilere bağlı değişik ve zıt değer yargılarının kuşaklar arasında yarattığı uçurum ve bunun acı sonuçları ele alınmaktadır. (Parlatır, 1986, s.242).

İşte bu bir medeniyet dairesinden başka bir medeniyet dairesine geçiş beraberinde lüksü, modern yaşama arzusunun; bu lüks ve modern yaşama arzusu da peşinden “maddiyatı” getirir. Konakta lüks yaşamı en zirve noktasına kadar yaşayanlar ise -adı gibi servet düşkününü olan- damadı Servet Bey ile torunları Cemil ile Seniha’dır.¹⁸

Konaktaki israfın baş sorumlusu olarak gösterilen Seniha ise yaşantısıyla tam bir Avrupalıdır. Onun Avrupalı tarzını sağlayan ise sonu gelmeyen harcamalarıdır:

“Seniha, daima en son çıkan moda gazetelerinin resimlerine benzerdi. Körpe, ince ve çalak vücudu, ipek böcekleri gibi daima bir istihale içindedir. Günün aydınlıklarına göre mütemadiyen rengi değişen yeşil gözleri gibi sesinin bestesi, kımıldanışlarının ahengi ve hatta bakışının şekli de mütemadiyen değişirdi. İçi de tıpkı dışı gibiydi; tıpkı gözlerinin rengine benzeyen bir ruhu vardı, kâh ihtilaçlı, kederli, bulanık ve fena, kâh berrak, rakit ve ekseriya bir havai fişek gibi şenlikli idi. Fakat bu küçük şeytan mevcudiyetinin hiç değişmeyen bir hususiyeti vardı ki, o da alaycılığı ve şuhluğudur” (Karaosmanoğlu, 2019, s.17).¹⁹

Maddiyat veya servet avcılığı Kiralık Konak’ta o kadar yer etmiştir ki, Madam Kronska bile maddiyatın peşinden koşan bir tiptir ve sık sık “çok zengin olmalı, çok zengin” cümlesini ağzından düşürmez (Karaosmanoğlu, 2019, s.29). Savurganlığı ile hep ön planda olan Seniha da zaman zaman “zengin kocası var, zengin kocası var. Asıl mesele bunda” türünden iç konuşmalarla bilinçaltına hâkim olan bu düşünce hakkında ipuçları verir. (Karaosmanoğlu, 2019, s.117). Maddi düşünce bakımından Faik Bey’in babası Kasım Paşa da diğer birçok kahramanla aynı çizgide olduğu için Naim Efendi’nin torunu Seniha ile oğlu Faik’in evlenmesine taraftar olmadığı gibi olu Faik’e Seniha ile evlenmemesi konusunda baskı bile yapar:

“-Oğlum, gözünü aç; çocukluğun lüzumu yok; bir kaza çıkarırsın, pişman olursun! Üzerinde beş paralık kalır. Sende yok, onda yok, sonra ne yaparsınız?” (Karaosmanoğlu, 2019, s.103).²⁰

Kiralık Konak’ta maddiyata, servete önem vermeyen tek kişi Seniha’nın halasının torunu olan Hakkı Celis’tir. Hatta Hakkı Celis, maddi düşünceye önem vermediği gibi vatan için cepheye giderek şehit olur.²¹

Avrupalı hayat tarzının beraberinde getirdiği yaşam şekli ve savurganlık, konak halkının her geçen gün biraz daha fakirleşme sürecini hızlandırır. Bu maddi yönden gerileme, konak sakinleri tarafından pek dile getirilmese de çok rahat bir şekilde hissedilmektedir:

“Son zamanlarda Naim Efendi konağında, bir yabancının bile gözüne çarpacak derecede bazı değişiklikler oldu. Bu sene yalıtı kiraya verişleri bunlardan biriydi; atlardan birinin ölümü üzerine diğer atı da satıp, hususi araba kullanmaktan vazgeçişleri ve arabacı ile seyisleri savışları bunlardan ikincisiydi. Altı aydan beri Madam Kronska’nın maaşını veremeyişleri ve Beyoğlu’nda bazı terzi ve tuhafiyeci hesaplarını ödeyemeyişleri bunlardan üçüncü ve belki de en ağırıydı” (Karaosmanoğlu, 2019, s.30).²²

¹⁸ Duyun u Umumiye müfettişi olan Servet Bey, yaşadığı konağı terk ederek Şişli’deki apartmana taşınır. Cemil ile Seniha ise Avrupalı bir hayat yaşamak için başta Beyoğlu olmak üzere Osmanlı’nın Batı’ya açılan muhtelif semtlerine dadandıkları için giderler çok hızlı bir şekilde artmaya başlar. Artan bu giderlere paralel olarak artmayan gelir karşısında konak halkı bocalamaya başlar. Adı gibi para düşkününü olan bu düşüncesini sık sık “para yapmalı, para yapmalı” diye sayıklayarak itiraf eden Servet Bey, aynı zamanda o dönemde moda olan ihtikâr gibi olaylara bulaşarak zengin olmak için epey gayret sarf eder. Hatta zamanın şeker vurguncusu şerefine evinde kokteyl verecek kadar dalar bu ihtikâr, vurgun işlerine.

¹⁹ Seniha’nın bu şekilde bir Avrupalı hayat yaşamasında Faik isimli bir delikanlının inkâr edilmez bir katkısı vardır.

²⁰ Seniha da olayın farkındadır ve Faik ile evlenmesinin mümkün olmadığını kendisi de itiraf eder:

“Onda benim arzularımı temin edecek kadar bir servet, bende ona muhtaç olmayacak kadar çeyiz yoktu” (Karaosmanoğlu, 2019, s.109).

²¹ Hakkı Celis dışında kalan Macit ve Nazif gibi tipler de aynen Faik gibi Avrupalı hayata özenene dejenere ve snop tiplerdir.

²² “Madam Kronska sordu:

-Vaktiniz var mı? Biraz görüşebilir miyim?

Servet Bey; onu birkaç aydan beri biriken aylıklarını istemeye geliyor sandı. (Karaosmanoğlu, 2019, s.99).

Her zaman ve her olayda olduğu gibi ailesinin maddi yönden hızla fakirleşmesini konağın ele avuca sığmaz kızı Seniha itiraf eder:

“Büyükbaba, çok sefaletе düştük, değil mi?...

Sefalet mi? O ne fena söz? Niçin, yavrum, niçin? Neyin eksin, neyin eksik diyordu” (Karaosmanoğlu, 2019, s.31).²³

Konakta maddiyatın, her gün bir önceki günden daha kötüye gidişinin farkına varanlardan olan kâhya Ragıp Efendi, Cihangir'deki Naim Efendi konağını terk ederek epey uzakta bir yere taşınır:

“Hakikaten, Naim Efendi'nin mâli vaziyeti gittikçe müthiş bir devreye giriyordu. Şimdiden denilebilir ki, tekaüt maaşından başka bir geliri kalmadı. Kaç senelik adamı olan Ragıp Efendi bile bu hal karşısında ümitsizliğe düşüp işten el çekti ve konağa gelip yerleşecekken, Naim Efendi'nin başına çöken sıkıntılardan kendine bir hisse düşmesini diye, Cihangir'den mümkün olduğu kadar uzağa gitti” (Karaosmanoğlu, 2019, s.46).

Naim Efendi'nin kızı ve damadı kendisini terk edip Şişli'deki apartman dairesine taşındıktan sonra sıkıntıları epey artar. Hatta parasızlıktan evin eşyalarından bazılarını satmaya bile başlar. Hatta Naim Efendi maddi sıkıntıyı, ekmeksiz, çaysız kalacak kadar hisseder:

“Ya bu yoksulluk. Geçen gün ekmeksiz kaldım. Yemeği ekmeksiz yedim. Vallahi evladım; bu da başıma geldi. Bazı geceler karanlıkta kalıyoruz. Gaza para yetiştirmek ne mümkün. Bir gün Cenana dedim ki; ‘Bari yatağımı sokak üstündeki odalardan birine nakledelim, hiç olmazsa caddenin fenerlerinden biraz aydınlık alırız’. Cenana acı acı güldü ve o gece tabağın içine biraz zeytinyağı koydu, etrafına pamuk ve bez parçaları sıraladı: Ben karanlıkta kalmayayım diye bu acayip kandili yaktı. Çoktandır kahvenin, çayın tadını unuttum” (Karaosmanoğlu, 2019, s.194).

İkna ve Kiralık Konak'ın Maddiyat Açısından Değerlendirilmesi

İnceleme konusu olan iki metne genel olarak bakıldığında, her iki eserde aşk birinci planda gözükmemektedir. Fakat ön planda okuyucuya sunulan bu aşkın arka planında devam eden ve hayatla birlikte hızla akıp giden bir de maddiyat düşüncesi vardır.²⁴ Bu arka planda yer alan “servet sahibi olma, zengin bir eş bulma” gibi düşüncelerden dolayı romanlar, “maddiyat” üzerine bina edilmiş gibidir.

Metinlerde yer alan veya dikkati çeken roman tekniği açısından önemli olan ortak hususlardan birisi uzun mekân ve şahıs tasvirlerinin olmasıdır. Halit Ziya Uşaklıgil'in eserlerinde karşımıza çıkan uzun –hatta bir kaç sayfa süren- tasvirler aynen burada da rastlıyor. Ayrıca aralarında benzerlik bulunan bir başka özellik de -bu türden eserler sıklıkla okuyucunun karşısına çıkan- mektup tekniğinden her iki eserde de istifade edilmiş olmasıdır. Benzer eserlerde olduğu gibi bunlarda da mektuplardan, olayları açıklamada, olaylar hakkında bilgi vermede veya diğer kahramanlara olay/durum hakkında bilgilendirmede faydalanılmıştır. Özellikle geçmişteki olayların açıklanmasından veya bu geçmişte cereyan eden bir olayın şimdiki zamandaki kahramanı ilgilendiren yönü

²³ Fakat yazar Seniha'nın ifade ettiği bu durum ile ilgili şöyle bir açıklama getirerek aslında bu konuda ne kadar haklı olduğunu ifade eder:

“Fakat Naim Efendi bunu söylemekle beraber, birdenbire, ta içinde bütün eksik şeyleri hissetti ve o güne kadar genişlik ve bolluk içinde yetişmiş kimselere mahsus bir itminan ile sefaletе, zarurete inanmak şöyle dursun, hatta bir parça müzayakaya bile ihtimal veremeyen bu ihtiyar adamın kabine genç kızın bu çılğınca suali üzerine ilk defa olarak korkunç bir yoksulluk endişesi düştü. Gerçi, Vefa Hanımdaki merhun [rehin edilmiş] hissesinden, Çemberlitaş'taki satılık arsasından, Kanlıca'daki yahşından, bir de tekaüt maaşından başka nesi kalmıştı. Bu tekaüt maaşı ise ancak gündelik masrafa yetişebilirdi. Halbuki Cemil'le Seniha her gün bu paranın iki mislini harcıyorlardı ve her tarafa biraz borçları vardı” (Karaosmanoğlu, 2019, s.31). Yazarla aynı düşüncede olan bir diğer kişi de Naim Efendi'nin kâhyası Ragıp Efendidir. Ragıp Efendi de rehin olarak verilen bu hisse üzerinden şöyle bir değerlendirme yapar:

“Ragıp Efendi ona sadece kendüişlerinden bahsetmeye geliyordu. Naim Efendi'nin Vefa Hanımdaki merhun hissesi, bir kaç zamandan beri tehlikedeydi. Esasen bu rehin muamelesi bey'ılbilvefa usulüyle yapılmış olduğu için, bir seneden beri parasını bekleyen alacaklı Ragıp Efendi'yi iki de bir, intikal muamelesini kati surette yapılıcağını haber vererek tehdit ediyordu. Naim Efendi'nin kâhyasınca bu hissennin elden gitmesi, büyük ziyandı” (Karaosmanoğlu, 2019, s.81).

²⁴ Bu durumun benzeri Karaosmanoğlu'nun Yaban romanında da karşımıza çıkar. Yaban'ın ön planında Ahmet Celal ile Emine aşkı yer alırken arka planda hızla devam etmekte olan Milli Mücadele işlenmiştir.

hakkında bilgi verilmesinde, bilgi sahibi olmasında bu teknikten çok iyi istifade edilmiştir. Yine Ahmet Mithat Efendi'de karşımıza çıkan bir durum olan yazarın bazı olay veya durumlar hakkında romanın akışını keserek araya girmesi, bu iki metinde de okuyucunun karşısına çıkıyor. Ayrıca kahramanların iç dünyalarını, aklından geçmeleri vermede iç monolog tekniğinden yer yer istifade edilmiştir. İlahi bakış açısıyla kaleme alınan metinlerde anlatma ve gösterme metodları münavebeli olarak kullanılmıştır.

Her iki eser, sosyolojik geçiş sürecinin örnekleridir. İkisi de olayların cereyan ettiği toplumda meydana gelen değişimin, dönüşümün, geçişin izlerini taşırlar, bu değişimden örnekler barındırırlar. Romanların ana mekânı konak/malikânedir.²⁵ Bahse konu olan bu mekânlar, [konak/malikâne], romandaki vakaların cereyan ettiği yerler olduğu kadar olayların olduğu dönemdeki sosyal değişimin bizzat yaşandığı yerler olması bakımından da ilgi çekicidir.²⁶

Romanlarda, iç ve dış etkenlerin, toplum ve toplumu oluşturan en küçük sosyal birlik olan aile üzerindeki olumsuz etkileri çok rahat bir şekilde görülmektedir. Ayrıca sosyal değişmelerin, romanlarda ele alınışı ve bunların okuyucuya yansıtılışı da gayet başarılıdır.

Roman kahramanları açısından bakıldığında ise İkna'daki kahramanlar, kültürüne daha sadık kalırken, Kiralık Konak'takiler daha kozmopolit ve dejenere durumdadırlar. Bu durumun belli başlı sebebi de Anne başta olmak üzere İkna'daki kahramanların büyük bir kısmının iyi eğitilmiş ve kültürlü kişiler olmasıdır. Vefat etmiş olan konağın/malikânenin hanımefendileri [Naim Efendi ile Sir Walter Elliot'un müteveffa eşleri] kocalarının tersine tutumlu insanlardır. Zaten onların vefatından sonra konaktaki harcamalar arttığı için işler çığırından çıkmıştır. İkna'daki Sir Walter Elliot'un müteveffa eşi Lady Elliot, hesaplı bir kadın olduğu için yıllarca malikâne de ölçülü bir yönetim sürdürmüş fakat onun ölümüyle bu iktisadi tutum son bulmuş, yapılan hesapsız harcamalar, ailesinin giderlerini sürekli arttırmıştır. Durum vahim bir hal alınca Sir Walter Elliot, bazı tedbirler almayı düşünmeye başlasa da rahat yaşamaya alışmış kızları için artık çok geçtir. Hatta Sir Walter Elliot'un kızları ve damadı için alınması planlanan bu tedbirler akıl almaz şeylerdir. Kiralık Konak'taki Naim Efendi de eşi hayattayken hiçbir maddi sıkıntı yaşamamasına rağmen, eşinin vefatından sonra ailesinin ve konağın giderlerini karşılamakta zorlanmaya başlar. Hatta ilerleyen günlerde artık zorlanmak bir tarafa giderlerin önü kesilmez bir hale gelir. Çünkü Sir Walter Elliot'un kızları ile Naim Efendi'nin kızı, damadı ve torunları son derece şımarık tiplerdir.

Merkezi kadın kahraman konumunda olan Anne ve Seniha, her ikisi de on dokuz yaşındayken erkek kahramanlardan Faik ile Yüzbaşı otuzuna yakın tiplerdir. Metinlerde yer alan ve merkezi kahraman konumunda olan kişilere yol gösterici hüviyetinde bulunan avukat Mr. Shepherd ile Hasan ve Ragıp Efendi vardır.²⁷ Bu kişiler işverenlerine karşı iyi niyetli kişilerdir.²⁸ Mesela Mr. Shephard ile Hasan maddi krizden kurtulmak için konakları kiraya vermenin gerekli olduğunu savunurlar ve bu konuda işverenlerini ikna ederler. Sonunda bu iki yol göstericinin dediği olur ve konakların kiraya verilmesi kararı alınır. Hem Naim Efendi hem de Sir Walter Elliot, sosyal tabakada yer alan alt sınıflara mensup kişilere üstten bakan tipler oldukları için mülklerini kiralamak için gelen kişilerin soylu veya asilzade olmalarını isterler. Sir Walter Elliot bu isteğine kavuşurken

²⁵ Jane Austen'in Yedi Çatılı Ev (The House of Seven Gables) isimli eserinde İkna'daki Kellynch malikânesinin yerini Pycheon konağı alır.

²⁶ Anne-Yüzbaşı Frederick Wentworth ve Seniha-Faik ilişkisi romanların ana omurgasını olan aşkı oluştururken, konak/malikâne üzerinden verilen maddi-manevi-sosyolojik değişim biraz daha arka planda kalmıştır.

²⁷ Sir Walter Elliot'a eşinin vefatından sonra Lady Russell yardımcı olduysa aynı şekilde Kiralık Konak'ta da Naim Efendi'nin kız kardeşi, yardımcısı Hasan ve kâhyası Ragıp Efendi Naim Efendi'ye mihmandarlık yaparlar. Fakat Ragıp Efendi belirli bir müddet sonra kötü gidişatı anladığı için konaktan uzak bir yere taşınır.

²⁸ Kâhya Ragıp Efendi, vakti zamanı gelip de konağı terk edinceye kadar hep işvereni Naim Efendi'nin yanında yer alır. Hatta onun yaşadıklarında üzüntü bile duyar:

"Ragıp Efendi ona sadece kendişlerinden bahsetmeye geliyordu. Naim Efendi'nin Vefa Hanı'ndaki merhun hissesi, bir kaç zamandan beri tehlikedeydi. Esasen bu rehlin muamelesi bey'ilibilvefa usulüyle yapılmış olduğu için, bir seneden beri parasını bekleyen alacaklı Ragıp Efendi'yi iki de bir, intikal muamelesini katı surette yapılıcağını haber vererek tehdit ediyordu. Naim Efendi'nin kâhyasında bu hissenin elden gitmesi, büyük ziyandı" (Karaosmanoğlu, 2019, s.81).

Naim Efendi'nin konağına kiralamaya gelen tipler maalesef –Naim Efendi'nin kendisi gibi- insanları küçük goren kişilerdir.²⁹

Kiralık Konak'ta Seniha ile Faik Bey epey bir zaman önce nasıl aşk yaşadılarsa aynı şekilde İkna romanında da Anne ile Yüzbaşı Frederick Wentworth (sekiz yıl önce) büyük bir aşk yaşamışlardır. Fakat Yüzbaşı Frederick Wentworth Faik Bey'e göre daha seviyeli ve ayakları yere sağlam basan bir karakterdir.

Tipler ve karakterler açısından İkna ile Kiralık Konak arasında hem benzerlikler hem de ayrılıklar vardır. Mesela Naim Efendi, batılılaşma karşısında direnen son Osmanlı temsilcisiyken İkna'daki Sir Walter Elliot yeniliğe ve gelişmeye açık bir tiptir. Ne kadar enteresandır ki yeni gelişmelere yeniliğe ayak uyduramayan Naim Efendi, sonuçta kendisini karşı çıktığı yenileşmenin altında kaybetmiş olarak bulur. Naim Efendi, damadı Servet Bey ve kızı Cemile ile Sir Walter Elliot, kızı Mary ve Mary'nin eşi aynı zamanda damadı Charles Musgrove ile –yani kayınpederiyle- birlikte oturmaktadır.³⁰

Naim Efendi ve Sir Walter Elliot, yakın çevresinin etkisi altında olan kahramanlardır. Bu kahramanları kızları, torunları ve yakın çevresi etkilemektedir. Bu iki tipin [Sir Walter Elliot-Naim Efendi] bir diğer özelliği de savurgan ve mirasyedi tipler olarak bu konuda aynı çizgide yer alıyor olmalarıdır. Yine bu ki kahraman, kendilerine ailelerinden kalan mirası büyütmeleri bir yana koruyamamışlardır. Kendilerine kalan maddi varlıkları arttıramadıkları için her geçen gün bir önceki günü aratır duruma gelmiştir. Sir Walter Elliot da tıpkı Naim Efendi gibi, geçmişe ve geçmişin değerlerine bağlı bir tiptir. Her ikisi de kendilerine ailelerinden veraset yoluyla miras kalan asalet kavramına hayatları boyunca bağlı kalmak için epey gayret sarf ederler. Fakat hem Sir Walter Elliot hem de Naim Efendi bu mücadeleyi kaybeder. Sir Walter malikânesini soylu olduğunu düşündüğü bir emekli amirale verirken Naim Efendi konağını kiraya veremeyerek bu savaştan yenik ayrılır. Dolayısıyla Sir Walter Elliot, verdiği savaşın sonucunda maddiyatını düzeltirken, Naim Efendi maddi durumunu düzeltmek için yaptığı atılımların sonucunu alamaz.

Bu metinlerin genelinde maddiyat/servet/zenginlik bir şekilde arka planda varlığını devam ettirir. Her iki aile, varlığını direkt veya dolaylı yoldan hissettiren bu maddiyattan dolayı, sürdürmekte oldukları hayat şartları sebebiyle giderek artan maddi giderlerini karşılamak için yaşadıkları mekânları kiraya vererek terk etmek zorunda kalırlar.³¹ Sir Walter Elliot, ailesiyle birlikte maddi durumunu düzeltmek için yaşadığı Kellynch Hall'ı terk ederek Londra yakınlarındaki Bath'taki Camden Meydanı'na taşınmasına rağmen hayatından ve yeni evinden gayet memnundur:

“[Sir Walter Elliot] Evleri hiç şüphesiz Camden Meydanı'ndakilerin en güzeliydi. Salonları, görmüş ya da işitmiş oldukları bütün salonlardan çok daha büyük üstünlüklere sahipti ki, bu da hiç şüphesiz dekorasyonun ve mobilyaların zevkliliğinden ileri gelmekteydi. Tanınmış oldukları herkes tarafından fazlasıyla aranmaktaydılar. Herkes onları ziyaret etmek istiyordu. Birçok daveti geri çevirmişlerdi ancak yine de haklarında hiçbir şey bilmedikleri insanlar, sürekli olarak gelip kartlarını bırakmaktaydılar” (Austen, 2012, s.130).³²

Sir Walter Elliot'un yaptığını yapamayan -konağını laf olsun diye kiraya vermek isteyen fakat gerçek düşüncesi kiraya vermek olmayan- Naim Efendi, konağında yalnız başına ölümünü bekler.³³

²⁹ Sir Walter Elliot, malikânesini kiralayacak olan kişinin soylu ve asilzade olmasını ister. Ona göre bu türden olmayan kişilerin asalet kazanmaması gerekmektedir. Bu düşünceye sahip olan Sir Walter Elliot'u ikna etmek avukatı olan Mr. Shepherd için epey zor olur.

³⁰ Sir Walter Elliot, Mary ve damadı Charles Musgrove haricinde Elizabeth ve Anne isimli kızlarıyla da birlikte aynı mekânda ikamete etmektedir. Aynı şekilde evlilik yıllarının ilk günlerinden itibaren kayın pederi Naim Efendi ile birlikte ikamete etmekte olan Servet Bey ile Naim Efendi'nin kızı Cemile ile torunları Seniha ile Cemil ilerleyen zaman diliminde konaktan ayrılıp Şişli'de bir apartmana yerleşirler.

³¹ Naim Efendi konağını terk etmese de kızı ve damadı konağı bırakıp Şişli'de bir apartman dairesine taşınırlar.
³² Anne, Camden meydanındaki bu ilk akşamlarının bu kadar iyi geçebileceğini hayal bile edemezdi (Austen, 2011, s.137).

³³ Kiralık Konak ise gerek satılarak gerekse kiraya verilerek başkasının eline geçmek için Naim Efendi'nin vefatını beklemektedir.

Romanlarda aile büyüğü olarak ön planda yer alan Naim Efendi ile Sir Walter Elliot, malikânesinin/konağının maddi giderlerini karşılayamadıkları için kiraya vermeden önce son bir kurtuluş yolu olarak ellerinde bulunan bazı küçük mülkleri satarak durumu kurtarmak isterler fakat bu yolu deneseler de kötü gidişi durdurmakta başarılı olamazlar.

Hayatın onlara dayattığı şartlar gereği hem Sir Walter Elliot hem de Naim Efendi maddi krizden çıkış yolu olarak –dostlarının ve sevenlerinin de yol göstericiliği sayesinde- ikamet ettikleri mülklerini kiraya vermekte bulurlar. Her iki konağın sahibi de konaklarının aleni olarak kiraya verilmesinden hicap duyarlar, bundan dolayı sahip oldukları mülklerini ilan vs. gibi unsurlara başvurmadan ve sessiz bir şekilde kimselere haber vermeden kiralamayı tercih ederler. Çünkü her iki malikâne sahibi [Sir Walter Elliot ve Naim Efendi] yıllardır yaşadıkları mekânda başkalarının kalmasını bir türlü içlerine sindiremeyen kişilerdir. Hatta bu evlerini terk edip başkalarına verme düşüncesi her iki romandaki aile fertlerini epey rahatsız eder:

“Her ne kadar ailesinin evinin kiraya verilmesi gerektiğinden dolayı üzüntü ve utanç duysa da vicdanen, kalmayı hak etmeyenlerin gittiklerine ve Kellynch Hall’ın daha iyi ellere geçtiğine inanıyordu [Anne]. Bu düşüncelerin ona acı vermesi tabii ki kaçınılmaz bir şeydi... Fakat sadece annesini düşündüğü, o evin içinde nasıl dolaştığını, her şeye hâkim olduğunu hatırladığı zaman yüreğinin acıyla burkulmasının önüne geçemiyordu” (Austen, 2012, s.119).³⁴

Fakat Sir Walter Elliot, dostları vasıtasıyla aldığı kararın arkasında durur ve malikânesini Amiral Croft’a kiraya vermesine rağmen Naim Efendi -konağını kiraya vermeyi kabul etse de- yardımcısı Hasan’a konağını kiralamak için bakmaya gelenlere gezdirmesini fakat kiraya vermemek için bir bahane bulmasını tembihler:

“Hasan evladım Hasan! Bugünden itibaren bu konak kiralıktır; fakat senden rica ederim; kapıya müşteri geldikçe bir bahane ile saviver! Naim Efendinin, müddet-i hayatında bu, ilk yaptığı hileydi” (Karaosmanoğlu, 2019, s.162).³⁵

Naim Efendi aynen konağı gibi günden güne erimeye devam ederken, İkna’daki kahramanlar ise –kiraya verdikleri malikânelerinden ayrı yaşamak zorunda kalsalar bile- Kiralık Konak’ın tam zıddına hayatlarına kaldıkları yerden devam ederler. Kısacası Sir Walter Elliot malikânesini kiraya verip başka bir yere taşınarak maddi yönden kendisini rahatlatırken; Naim Efendi kendince bulduğu türlü bahaneler sonucu taşınamayarak hızla yoksulluğa doğru yol alır.

Romanlarda yer alan çocuklar [Seniha-Cemil; Anne, Mary, Elizabeth] yaşadıkları hayattan memnun olmayan tiplerdir. Metinde yer alan bu ikinci-üçüncü kuşak aile fertleri, maddi olarak servet sahibi olan birileriyle hayatlarını birleştirmeyi ve hiç çalışmadan dünyadan geçmeyi düşünürler.³⁶ Kısacası bu kuşak bireyleri varlıklı biriyle

³⁴ Aynı şekilde Kiralık Konak’taki Naim Efendi de evini kiralamaya gelenleri gördükçe için için kahrolmaktadır.

³⁵ Naim Efendi’nin konağını kiraya verememiştir. Bunun muhtelif sebepleri vardır. İlki Naim Efendi’nin kendisidir:

“Burada doğmuşum, burada yaşamışım, ihtiyarlamışım! Nasıl bırakır giderim? Ben buradan çıktığım gün ölürüm. Kabil değil, dayanamam ölürüm” (Karaosmanoğlu, 2019, s.161).

İkinci görünen sebep ise henüz gelen kiracı adaylarından uygun birinin bulunamamış olmasıdır:

“Çok bakanlar; çok gezenler oldu; kâh bunların şartları Naim Efendi’ninkine, kâh Naim Efendi’nin şartları bunlarınkine uymadı” (Karaosmanoğlu, 2019, s.192).

Üçüncüsü ise Naim Efendi’nin kiraya vermemek için kendince bulduğu “konaklarını veya yalılarını kiraya vermeyenler çok zengin kişiler olarak algılanması” düşüncesidir:

“Zamanlar artık eski zamanlar değil, iki senen içinde pek çok adetler değişti. Kışın konaklarda, yazın yalılarda oturan aileler gittikçe azalmaktadır. Hele, Mısırlıların üşüşmelerinden sonra Boğaziçi’nde yalısı köşkü olup da kiraya vermektan sakınanlara ya çok zengin, ya da çok hesapsız gözüyle bakıyorlar” (Karaosmanoğlu, 2019, s.9).

³⁶ Eserlerde önceki nesil ile sonraki nesil arasındaki kuşak-nesil çakışması çok rahat bir şekilde görülmektedir. Kiralık Konak’ta ele alınan nesiller arası çatışma teması İkna’ya göre daha belirgindir. Bunda yaşanan ülkeye ile alınan eğitimin de büyük bir katkısı vardır. Romanda ele alınan kuşaklar arası çatışmada, Naim Efendi ve kız kardeşi Selma Hanım eski kuşağı temsil ederken; Naim Efendi’nin kızı Sekine Hanım ile damadı Servet Bey orta kuşağı; torunları Seniha ile Cemil ve bunların arkadaşları Faik Bey ile Hakkı Celis yeni kuşağı temsil etmektedir. Naim Efendi’nin yeğeni olan Hakkı Celis, çeşitli yönleri ile Seniha ve çevresinden farklı bir özelliğe sahiptir. (Parlatır, 1986, s.242). Osmanlı cemiyetinde hayatının çeşitli etkileriyle, nesiller arasında fikir,

evlenerek sahip olacakları zenginliği harcayarak bu dünyadan rahat bir şekilde geçmek dűşüncesindedirler. Bu dűşünceden dolayı Kiralık Konak'ta Faik Bey, İkna'da Anne'nin kuzeni Mr. Elliot, zengin ve refah için yaşıyan bir bayanla evlenmek isterler.³⁷ Bu fikre sahip olan Faik Bey ve Anne'nin kuzeni Mr. Elliot, yine sahip oldukları bu dűşüncenin etkisiyle birden fazla kadını aynı anda idare edebilmektedirler. Mr. Elliot, Anne ile; Faik de Seniha ile ilgilenirken hayatlarında bu isimleri verilen kadınlardan başka kadınlar da yer alabilmektedir. Bu iki kahraman [Faik Bey ve Mr. Elliot] bu konuda birbirlerinin aynısıdır.

Her iki metinde yazarların hayatlarından izler taşımaktadır. Jane Austen, İkna'daki kahramanlarını Kellynch Hall'den bir zamanlar kendisinin de ailesiyle birlikte yaşadığı Bath'a taşır. Yakup Kadri de zaten Kiralık Konak'taki olayların cereyan ettiği yerleri çok iyi bilen biridir.

KAYNAKLAR

Kitaplar veya Kitapta Bölümler

- Austen, J. (2012). İkna [Çeviren: Elif Yıldırım], İstanbul: Oda Yayınları.
Özel, M. (2018). Roman Diliyle İktisat, İstanbul: Küre Yayınları.
Karaosmanoğlu, Y.K. (2019). Kiralık Konak, İstanbul: İletişim Yayınları
Moran, B. (1983). Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış, İstanbul: İletişim Yayınları
Kantarcıoğlu, S. (1988). Türk ve Dünya Romanında Modernizm, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

Sürelİ Yayınlar

- Acar, Z. (2008). Yahya Kemal'in Sessiz Gemisinde Metinler Arası İlişkiler, Türk Edebiyatı, (421), 30-40
Aytaş, G. (2002). Batılılaşma Maceramızda Türk Romanına Yansıyan Tipler –II, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22(3), 199-220
Parlatır, İ. (1986). Türk Romanında Tipler: Naim Efendi, Türk Dili, (411), 242

Elektronik Kaynaklar

- Yakup Kadri Karaosmanoğlu - Vikipedi (wikipedia.org)
Jane Austen - Vikipedi (wikipedia.org)
W. H. Auden - Vikipedi (wikipedia.org)

his ve dünya görüşü bakımından meydana gelen ayrılıklar ve bu yüzden ailenin çözülmesi Kiralık Konak'ta anlatılmıştır. (Aytaş, 2002, s.207).

³⁷ Faik Bey, borçları için Seniha'dan elmaslarını yalvararak alırken, Mr. Elliot, daha önce evlendiği bir bayanın servetine konmuştur.